

Patrik Kunec

Hrabia Maurycy August Beniowski (1746-1786) - Polak, Węgier, Słowak czy kosmopolita

---

Historia Slavorum Occidentis 1(10), 139-148

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PATRIK KUNEC (BANSKÁ BYSTRICA)

HRABIA MAURYCY AUGUST BENIOWSKI (1746–1786) – POLAK, WĘGIER, SŁOWAK CZY KOSMOPOLITA?

Słowa kluczowe: Maurycy August Beniowski, tożsamość narodowa, historia, królestwo Węgier

Keywords: Mauritius August Benyovszky, National Identity, History, Kingdom of Hungary

Abstract: In this article we focus on the question of the national identity of a famous adventurer and traveller Count Mauritius August Benyovszky (Polish: Beniowski, 1746–1786). Despite the fact that Benyovszky was born in present-day Slovakia and he sometimes described himself as a Pole, his national identity could not be labelled as either Slovak or Polish.

Europa Środkowa nie miała w drugiej połowie XVIII wieku tak słynnych awanturników, jak na przykład Giacomo Casanova albo Giuseppe Balsamo (alias Cagliostro), ani też zasłużonych podróżników, jak James Cook czy Louis-Antoine de Bougainville, poza jednym – Maurycem Augustem Beniowskim (1746–1786). Z pewnością każdy Polak zna Beniowskiego z romantycznego poematu Juliusza Słowackiego, który przedstawił go jako bojownika o wolność Polski w czasie konfederacji barskiej, wymierzonej przeciwko ingerencji rosyjskiej w sprawy Królestwa Polskiego. Ale zapewne tylko niewielu polskich czytelników poematu Słowackiego wie, że historyczny Beniowski urodził się w regionie zachodniej Słowacji, w małej miejscowości o nazwie Vrbové, dnia 20 września 1746 r.

Beniowski zasłynął ze swoich przygód, które opisał w ciekawych pamiętnikach¹. Po raz pierwszy były one wydane w 1790 roku w Londynie, a na przełomie XVIII i XIX wieku stały się bestsellerem. Pierwsze polskie wydanie miało miejsce w 1797 roku. Beniowski opisuje w nich w skrócie swoje pochodzenie, działania wojenne podczas konfederacji barskiej, późniejszą niewolę rosyjską, pobyt karny na Kamczatce w fortecy Bolsziereck, ucieczkę stamtąd na skradzionym statku św. św. Piotra i Pawła, żeglugę po Oceanie Spokojnym ku wybrzeżom Ameryki Północnej, a następnie na południe do Chin. W kolejnej części Beniowski przedstawia swoją służbę w armii francuskiej po powrocie do Europy. Według instrukcji ministra marynarki i kolonii został wysłany na wyspę Madagaskar w celu zbudowania nowego portu administracyjno-komercyjnego. Wyspa ta już jakiś czas była kolonizowana przez Francuzów. Prawie trzy lata trwająca działalność Beniowskiego na Madagaskarze (od 1774 do 1776 roku) nie skończyła się pomyślnie, przede wszystkim ze względu na niegościnnie klimat, ale także z powodu utraty dużej liczby ludzi z jego legionu, wolontariuszy, jak również z powodu wrogiego nastawienia wyższych francuskich urzędników na wyspie Ile de France (obecnie Mauritius). Jesienią 1776 roku Beniowski postanowił wrócić do Francji, aby na dworze królewskim bronić się przed negatywnymi ocenami urzędników francuskich. Tym wydarzeniem kończą się też jego pamiętniki. O reszcie jego życia mówi bogata korespondencja i różne memoriały.

Po przybyciu do Europy w kwietniu 1777 roku skutecznie zabiegał o rekompensatę finansową za swoje usługi dla władz francuskich, by potem powrócić na Węgry, gdzie przebywał trzy lata (1777–1780). W końcu jednak porzucił swoją ojczyznę definitywnie. Najpierw z pomocą Benjamina Franklina próbował otrzymać miejsce w armii amerykańskiej, ale do Stanów Zjednoczonych przybył za późno, bo krótko po zakończeniu wojny z Anglikami.

---

¹ Pierwsze wydania ukazały się w 1790 roku w Londynie po francusku i po angielsku (pod nazwą: *Memoirs and Travels of Mauritius Augustus Count de Benyowsky, Magnate of the Kingdom of Hungary and Poland, One of the Chiefs of the Confederation of Poland, etc. etc. Consisting of his Military Operations in Poland, his Exile in Kamchatka, his Escape and Voyage from that Peninsula through the Northern Pacific Ocean, Touching at Japan and Formosa, to Canton in China, with an Account of the French Settlement, he was appointed to Form upon the Island of Madagascar, Written by Himself, Translated from the Original Manuscript, in Two Volumes*). Edytorem pamiętników był angielski uczone i żeglarz William Nicholson. Niniejszy artykuł opiera się na wydaniu współczesnym, przygotowanym przez Edwarda Kajdańskiego: M. A. Beniowski, *Mémoires et voyages*, Paris 2010.

Potem próbował reanimować francuski projekt kolonizacji Madagaskaru, ale w obliczu klęski tego przedsięwzięcia musiał zmienić plany. Założył spółkę akcyjną z amerykańskim kapitałem. Partnerom handlowym (dwóm głównym akcjonariuszom spółki) w Baltimore (stan Maryland) obiecał import z Madagaskaru różnych produktów, lecz jego działalność była postrzegana jako zagrożenie dla francuskich interesów handlowych, dlatego został przeciwko niemu wysłany oddział karny, w potyczce z którym 24 maja 1786 Beniowski został zabity².

Celem tego artykułu jest zwrócenie uwagi na problem tożsamości narodowej postaci hrabiego Maurycego Augusta Beniowskiego, która w ostatnich dwudziestu latach była na Słowacji częstym tematem dysput. Dyskusje te wynikały z rosnącego zainteresowania przygodami słynnego awanturnika i podróżnika, który urodził się na terenie Słowacji. W latach 1996 i 2006 odbyły się dwie konferencje naukowe w jego rodzinnym miasteczku³, organizowane są również corocznie ekspedycje w poszukiwaniu jego śladów na Madagaskarze⁴, a cztery lata temu światło dzienne ujrzał film dokumentalny o Beniowskim⁵. Należy również zwrócić uwagę na fakt, że nareszcie znaleźli się badacze, którzy przygotowują biografię Beniowskiego w języku słowackim.

Na podstawie źródeł archiwalnych udowodniono, że Maurycy August Beniowski urodził się we Vrbovém na Słowacji dnia 20 września 1746 roku, o czym świadczy wpis w księdze metrykalnej, która obecnie znajduje się w Archiwum Państwowym w Bratysławie⁶. Nawet we własnych pamiętnikach

² Krótki życiorys Beniowskiego został przedstawiony na podstawie jego prawdopodobnie najlepszej biografii, której autorem jest Janusz Roszko, *Awanturnik nieśmiertelny*, Katowice 1989.

³ Referaty zostały opublikowane w dwóch pracach zbiorowych: *Móric Beňovský (1746-1786) - cestovateľ, vojak, kráľ (1746-1786-1996)*, red. M. Kocák, Martin 1997; *Móric Beňovský: legenda a skutočnosť [Zborník referátov z odbornej konferencie o Móricaovi Beňovskom, ktorá sa uskutočnila vo Vrbovom 10. októbra 2006]*, red. L. Bosák, P. Kýška, Vrbové 2007.

⁴ Organizowane przez *Združenie Mórica Beňovského* [= Stowarzyszenie Maurycego Beniowskiego], dyrektorem którego jest amatorski badacz losów Beniowskiego Vladimír Dudlák. Stowarzyszenie przyczyniło się w dużym stopniu do powstania pomnika Beniowskiego w miejscowości Antalaha na Madagaskarze w 2012 roku.

⁵ *Móric Beňovský žije!* [= Maurycy Beniowski żyje!]. Združenie Mórica Beňovského – Rozhlas a televízia Slovenska 2012. Reżyseria: Lenka Moravčíková-Chovanec, producent: Vladimír Dudlák.

⁶ Ministerstwo spraw wewnętrznych Republiki Słowackiej [Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky], Archiwum państwowe [Štátny archív] Bratislava, nr. inw. 2731: Matricula Baptisatorum Vrbové, 1741-1809, s. 33.

Beniowski pisze, że urodził się we Vrbovém, ale jako rok swojego urodzenia wskazuje 1741⁷. Jest to celowa mistyfikacja, która miała potwierdzić jego twierdzenie, że już jako piętnastolatek walczył w wojnie siedmioletniej⁸. Badania jednak tego nie potwierdziły⁹.

Ojcem Beniowskiego był pułkownik 9 huzarskiego regimentu, baron Samuel Beniowski, rodem z miasta Trnava (południowo-zachodnia Słowacja), a matką baronowa Anna Rużena (po łacinie Anna Rosa) z Révayów. Dla obojga było to już drugie małżeństwo, ślub wzięli w grudniu 1743 roku¹⁰. Należeli do niższej szlachty, dziadek Samuela Beniowskiego był rzeźnikiem w Trnawie¹¹. Tytuł barona uzyskał prawdopodobnie ojciec Samuela, Paweł Beniowski. Jego matka, Anna Rużena, odziedziczyła po śmierci pierwszego małżonka skromny majątek, ale ten później przeszedł w ręce jej córek z pierwszego małżeństwa. Jak wynika z prywatnej korespondencji (zwłaszcza z lat czterdziestych XVIII wieku)¹², pisanej wyłącznie po węgiersku, małżeństwo rodziców Maurycego było szczęśliwe. Na taki stan rzeczy może wskazywać także liczba dzieci z tego związku – Anna Rużena urodziła ich jedenaścioro, ale tylko czwórka z nich dożyła pełnoletności (trzech synów i córka Marta, Maurycy był najstarszym synem)¹³.

Wróćmy jednak do kwestii tożsamości Beniowskiego. Już w pierwszych zdaniach pamiętników pisze on, że jest pochodzenia węgiersko-polskiego. Czytelnikowi przedstawia się oto takimi słowami, cytując: „Hrabia Maurycy August Beniowski, magnat królestw Węgierskiego i Polskiego...”¹⁴. Na pierwszej stronie pamiętników pisze o tym, jak po skończeniu wojny siedmioletniej

---

⁷ M. A. Beniowski, *Mémoires et voyages*, s. 51.

⁸ Tamże.

⁹ J. Roszko, *Awanturnik*, s. 38–40.

¹⁰ W czerwcu 1743 zmarł pierwszy małżonek Anny Rużeny, pułkownik József Pestvármegyey, dowódca pułku w którym służył też Samuel Beniowski. Wydaje się, że oficer Beniowski nawiązał romans z żoną swojego dowódcy jeszcze za jego życia, J. Roszko, *Awanturnik*, s. 19 n.

¹¹ Był to Michał Beniowski [w źródle „Benyovszky”], który zmarł w 1668 roku. Figuruje w księgach podatkowych jako rzeźnik (w oryginale po węgiersku „mészáros”), J. Roszko, *Awanturnik*, s. 12 (tam też wykaz źródeł).

¹² Korespondencja ta zdeponowana jest w Węgierskim Archiwum Narodowym [Magyar Nemzeti Levéltár] w Budapeszcie, P 444, Család Kvassay, teczka 9, nr 52–83, nr 459–593.

¹³ L. Bosák, P. Kýška, *Vrbové a Beňovský*, Vrbové 2005, s. 22–23.

¹⁴ W oryginale: „Le comte Maurice Auguste de Beniowski, magnat de Hongrie et de Pologne (...)” M. A. Beniowski, *Mémoires et voyages*, s. 51.

został wezwany przez swojego stryja z Litwy, który pragnął przekazać mu majątek¹⁵. Do tej pory literatura naukowa nie udowodniła istnienia ewentualnych związków rodzinnych Beniowskiego z Polską, chociaż wielu historyków polskich zwróciło uwagę na fakt, że w Polsce mieszkała rodzina o nazwisku Beniowsy¹⁶. W *Polskim słowniku biograficznym* nad hasłem Maurycy Beniowski można znaleźć krótką biografię Bartłomieja Beniowskiego, który żył w okolicach Grodna, uczestniczył w powstaniu listopadowym, a po jego klęsce mieszkał jako emigrant w Anglii, gdzie aktywnie uczestniczył w ruchu robotniczym¹⁷. Janusz Roszko twierdzi, że w opublikowanych rejestrach szlachty polskiej nie figuruje rodzina Beniowskich¹⁸. Podobnie w ostatniej wielkiej monografii węgierskiego genealoga Mártona Szluhi – w haśle o rodzinie Beniowskich nie ma wzmianki o możliwych polskich powiązaniach między słowacką i ewentualną polską gałęzią Beniowskich¹⁹. Polska linia rodziny Beniowskich jest w licznych dziełach historyków słowackich i polskich uznana za niewiarygodną.

Beniowski niewątpliwie urodził się na terytorium Królestwa Węgierskiego, jego polska tożsamość może więc zostać odrzucona. Ważne jest jednak, że od czasu do czasu sam mówił o sobie jako o Polaku. Na przykład w 1772 roku, przy spotkaniu z gubernatorem francuskiej wyspy Mauritius Chevalierem des Roches, przedstawił się jako Polak²⁰. Ale już w krótkim liście napisanym po łacinie jeszcze na statku „Dauphin”, płynącym z Beniowskim z portu Macao do Francji, dnia 20 lipca 1772 roku do ministra (prawdopodobnie marynarki i kolonii) pisał, że jest, cytując: *stipite illustris*

¹⁵ W oryginale: „À cette époque, il reçut une lettre de son oncle, le staroste de Beniowski, qui l’invitait à venir le rejoindre en Pologne pour lui assurer la succession de sa starostie. En conséquence, il quitta le service impérial et se rendit en Lituanie, où son oncle le fit son héritier, et bientôt il lui succéda dans la possession de ses terres”, M. A. Beniowski, *Mémoires et voyages*, s. 51.

¹⁶ Jako ostatni zwrócił na to uwagę Edward Kajdański w książce *Tajemnica Beniowskiego: odkrycia, intrygi, fałszerstwa*, Warszawa 1994, s. 65.

¹⁷ A. Lewak, *Bartłomiej Beniowski*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, tom 1, Kraków 1935, s. 429.

¹⁸ J. Roszko, *Awanturnik*, s. 11.

¹⁹ M. Szluha, *Benyovszky, Benyói és Urbanói nemes és gróf*, [w:] *Felvidéki nemes családok*, I., II., Budapest 2007, CD-ROM.

²⁰ „(...) [il] m’a dit qu’il est d’origine polonaise (...)”, Archives nationales, Archiv d’outremer, Aix-en-Provence (dalej ANOM), Correspondance à l’arrivée en provenance de Madagascar et du Cap de Bonne-Espérance, C^{5A} 3, nr 63, s. 1.

*ac nobilis familiae hungaricae nati (...)*²¹. Także później mówił – czy raczej pisał – o swoich powiązaniach z Polską. Przykładowo w Stanach Zjednoczonych w 1782 roku, starając się o zatrudnienie w armii amerykańskiej, w liście do generała Washingtona nazwał Kazimierza Pułaskiego, bojownika za wolność amerykańską, swoim kuzynem („cousin”), mimo że Pułaski był tylko jego przyjacielem z walk podczas konfederacji barskiej²². Należy podkreślić, że wypowiedzi na temat szlacheckiego pochodzenia oraz pokrewieństwa z wybitnymi Polakami Beniowski preparował dla osobistego zysku, po to, żeby zaimponować wpływowym osobistościom i dzięki temu osiągnąć cele, do których dążył. Teza o jego związkach z jakąś rodziną arystokratyczną w Polsce jest powszechnie kwestionowana przez historyków w Polsce, jak też na Słowacji.

Na podstawie zachowanych źródeł z rodzinnego archiwum Beniowskich, które jest zdeponowane w Węgierskim Archiwum Narodowym [Magyar Nemzeti Levéltár], można stwierdzić, że Maurycy August Beniowski należał do niższej węgierskiej szlachty, która w XVII i XVIII wieku utożsamiała się z narodem węgierskim (po łacinie: *natio Hungarica*). Pod tym pojęciem nie można jednak rozumieć narodowości węgierskiej w ujęciu współczesnym²³. W XVIII wieku nie chodziło bowiem o tożsamość narodowo-językową, lecz o terytorialno-państwową. Za *natio Hungarica* uznawali się rodzimi Niemcy, Węgrzy, jak również Słowacy, którzy przynależeli do stanów wolnych (szlachta, obywatele miejscy i kler). Dla szlachty w XVII i XVIII wieku świadomość etniczna lub tożsamość narodowa nie odgrywała większej roli również dlatego, że klasy wyższe mówiły w kilku językach, zaś językiem urzędowym była łacina, w której powstawały też dzieła literackie i naukowe²⁴.

Słowacką świadomość Beniowskiego możemy odrzucić również w związku z kwestią jego języka ojczystego. Tym był zdecydowanie węgierski, o czym

²¹ ANOM, Correspondance à l'arrivée en provenance de Madagascar et du Cap de Bonne-Espérance, C^{5A} 3, nr 57, s. 2.

²² List Beniowskiego do Washingtona z 18 III 1782, Philadelphia: J. Roszko, *Awanturnik*, s. 242. Odpis tego listu znajduje się w dodatkach do innej biografii Beniowskiego: L. Orłowski, *Maurycy August Beniowski*, Warszawa 1961, s. 256 (pod numerem 13).

²³ Dla wyjaśnienia: w języku słowackim odróżniamy terminy *Uhor*, który oznacza mieszkańca dawnego Królestwa Węgierskiego różnego etnicznego pochodzenia, i *Maďar*, który oznacza Węgra, członka węgierskiej społeczności (*magyarok*), mówiącej po węgiersku.

²⁴ Więcej o kwestii tożsamości i poczucia narodowego szlachty w Królestwie Węgierskim można znaleźć w artykule: K. Čaplovičová, *Uhorská šľachta v 18. storočí*, *Historický časopis* 51 (2003), nr 2, s. 295-310.

świadczy korespondencja między rodzicami, a także pierwszy zachowany list napisany ręką Beniowskiego (pochodzący z pierwszej połowy lat pięćdziesiątych XVIII wieku). Z pewnością jako dziecko nauczył się też języka niemieckiego, którym, z racji popularności kultury niemieckiej w Trnawie, z pewnością władał jego ojciec Samuel. Matka natomiast pochodziła z regionu Turiec (północna Słowacja), gdzie niższa i środkowa szlachta używała często języka słowackiego, choć po słowacku Anna Ružena z Révayów mówiła i pisała jedynie ze służącymi. Interesujące jest jednak, że w tym języku zachował się jej testament z 1760 roku²⁵. Słowacki z pewnością znał sam Maurycy Beniowski, co tłumaczyłoby łatwość, z jaką później posiadał znajomość innych języków słowiańskich (polskiego i rosyjskiego). Posługiwał się jednak nim dość rzadko i niestety nie zachował się ani jeden list napisany przez niego w języku słowackim.

Na słowackość Beniowskiego mógłby wskazywać rejestr osób w spisie studentów gimnazjum pijarów w miejscowości Svätý Jur (nieдалeko Bratysławy) z 1760 roku, w którym Maurycy figuruje jako *praenobilis Slavus*, czyli „bardzo szlachetny Słowak”. Zapis ten jednak nie potwierdza słowackiej świadomości narodowej, ponieważ rok wcześniej w tym samym rejestrze studentów przy jego nazwisku znajdujemy adnotację *nobilis Hungarus*, czyli „szlachetny Węgier”²⁶.

O słowackiej tożsamości Beniowskiego nie może być zatem mowy, a wszelkie próby jej wykazania są bezpodstawne. Faktu tego nie uznają niektórzy słowaccy „beniowskolodzy”, historycy amatorzy, którzy próbują udowodnić przynależność Beniowskiego do narodu słowackiego. Tendencja poszukiwania słowackiej tożsamości różnych postaci historycznych jest obecnie na Słowacji dominantą wielu pseudo-badań, filmów dokumentalnych oraz licznych występów medialnych²⁷. Próba zaliczenia Beniowskiego

²⁵ P. Kýška, *Móric Beňovský – jeho pôvod a genealogické súvislosti*, [w:] *Móric Beňovský: legenda a skutočnosť*, s. 20.

²⁶ Ministerstvo sprav wewnętrzných Republiki Słowackiej [Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky], Archiwum państwowe [Štátny archív] Bratislava, filia Modra, Kolégium piaristov v Sv. Jure, nr. inw. 91: *Catalogus Studiosorum Scholas Pias Sancto Georgiensis frequentantium*, s. 164 i 168.

²⁷ Słowacka tożsamość Beniowskiego uzasadniana jest za pomocą następujących argumentów: a) przecież urodził się na terenie dzisiejszej Słowacji, b) nigdy nie mieszkał na terytorium współczesnych Węgier, c) szybko nauczył się polskiego i rosyjskiego, zatem od małego musiał mówić po słowacku.

do panteonu najważniejszych lub najbardziej znanych Słowaków oraz wynikające z tego problemy były widoczne podczas pierwszej konferencji naukowej poświęconej jego osobie, która odbyła się w 1996 roku we Vrbovém²⁸. W ostatnim słowackim wydaniu jego pamiętników z 2006 roku tożsamość narodowa Beniowskiego została już zdefiniowana jako węgierska (Węgier w sensie *Hungarus*), ale wbrew temu autor krótkiego życiorysu Beniowskiego Ľ. Bosák na końcu drugiego tomu traktuje wpis w szkolnym rejestrze (*praenobilis Slavus*) jako poważny argument, wskazujący na „przynależność etniczną”²⁹ Beniowskiego. Dla zwykłych ludzi termin „węgierski” w sensie *Hungarus* jest jednak zupełnie niezrozumiały, toteż próba „zrobienia” z Beniowskiego Słowaka spotyka się z pozytywną odezwą laickiej publiczności.

Jeśli chodzi o postrzeganie etniczności naszego bohatera, oparte na badaniach nad jego pamiętnikami, korespondencją i raportami z innych źródeł, można stwierdzić, że sam lekcewał swoje pochodzenie etniczne i do związku z jakimkolwiek państwem nie przykładał wagi. Z powodu trudnej sytuacji osobistej często zmieniał miejsce zamieszkania, a jego lojalność zawsze uzależniona była od celów, do których dążył. Węgry opuścił, gdy został skazany za napad na majątek po matce, pozostający w rękach jego przyrodnich siostr. Później zaciągnął się do wojska konfederatów barskich, co zaowocowało niewolą na dalekiej Syberii. Również przynależność do armii polskiej była prawdopodobnie wynikiem jego beznadziejnej sytuacji egzystencjalnej, a nie entuzjazmu dla postulatów powstańców (jako protestant budził ich podejrzenia, podczas pierwszego pobytu w Krakowie został nawet aresztowany³⁰). Ze względu na brak możliwości powrotu na Węgry, gdzie został uznany za *persona non grata*, przeszedł do francuskiej służby kolonialnej, aczkolwiek po niepowodzeniu misji na Madagaskarze i uzyskaniu amnestii na Węgrzech wrócił do ojczyzny. Zakup ziemi i domu w zachodniej Słowacji nie skłonił go do osiadłego trybu życia. Po kilku miesiącach wraz z całą rodziną znów wyruszył do Francji. Tam zwrócił się do ambasadora Stanów Zjednoczonych we Francji, Benjamina Franklina, z prośbą o pomoc

²⁸ Twierdzenie, że Beniowski był Słowakiem można znaleźć przede wszystkim we wstępie oraz w pierwszym artykule pióra Michala Kocáka (choć autor sugeruje, że być może nie odczuwał on słowackiej tożsamości): *Móric Beňovský : cestovateľ, vojak, kráľ (1746–1786–1996)*, ed. M. Kocák, Martin 1997, s. 5–6 (wstęp Imricha Sedláka), 6–16 (artykuł M. Kocáka).

²⁹ M. A. Beňovský, *Pamäti a cesty*, tom II, ed. Ľ. Bosák, P. Kýška, Bratislava 2006, s. 271.

³⁰ J. Roszko, *Awanturnik*, s. 55–65 (rozdział *Heretyk konfederatą barskim*).

w przeprowadzce do Ameryki. Przekonywał, że zabierze ze sobą cały swój majątek, którego faktycznie nie posiadał³¹. Beniowski marzył o Ameryce jako o nowym domu. Nieudany zamiar zdobycia zatrudnienia w kontynentalnej armii amerykańskiej spowodował, że Beniowski postanowił wrócić na Madagaskar, gdzie podjął się prowadzenia biznesu. Jednakże jego działania szkodziły francuskiej administracji kolonialnej i doprowadziły do tragicznego końca.

Dzieło życia Beniowskiego wskazuje na to, że był on typem nowego człowieka, często podróżującego i przedsiębiorczego, który granic państwowych, a także różnic mentalnych i kulturalnych, nie postrzegał jako bariery, ale czuł się jak w domu wszędzie tam, gdzie znajdował możliwość uzyskania lepszej pozycji społecznej, zysku finansowego lub zapewnienia sobie lepszej przyszłości. Był typem kosmopolity, który – podobnie jak inni artyści i awanturnicy XVIII wieku z różnych krajów i różnego pochodzenia – poszukiwał możliwości przystosowania się w coraz bardziej otwartym społeczeństwie. Chociaż nigdy nie nazywał się „obywatelem świata” (*citoyen du monde*), jak na przykład awanturnik Giacomo Casanova³², jego działania na czterech kontynentach, brak dbałości o etniczną tożsamość czy ambiwalentna wierność państwom, w których przebywał sugeruje, że czuł się takim człowiekiem.

---

³¹ Świadczy o tym wpis w dzienniku B. Franklina z drugiego stycznia 1782 roku: *The Papers of Benjamin Franklin*, ed. E. R. Cohn, New Haven – London 2001, vol. XXXVI, s. 355. Zaznaczmy, że Franklin wyraźnie wskazuje, że Beniowski był pochodzenia węgierskiego: „Count Beniowsky, a Hungarian Gentleman [...] came to see me, & presented his Lady.”

³² „He told me that he is a free man, a citizen of the world...” [W oryginale francuskim: „Il [Casanova] me dit qu'il est un homme libre, citoyen du monde ...”] List Bernarda de Muralta do Albrechta von Hallera z 21. VI 1760, Bern, cyt. za: G. Casanova, *History of My Life*, ed. W. R. Trask, Baltimore – London 1997, vol. VI, s. 322.

Count Mauritius August Benyovszky (1746–1786) – the Pole, Hungarian, Slovak or cosmopolitan?

Count Mauritius August Benyovszky (1746–1786) was a famous adventurer and traveller, who became known only after his death when his *Memoirs and Travels* were published (London 1790). Although his father's and mother's families had the origin in the Hungarian Kingdom, he sometimes stated that he was of a Polish (or a Hungarian-Polish) origin. However, this statement is not proven by the historical research. The current assignment of Slovak ethnicity to his person is not historically correct as well. In fact, the nobility in the Hungarian Kingdom during the Early Modern Age identified itself with *natio Hungarica*, a widely shared identity in territorial rather than ethnic meaning. Although Benyovszky often referred to Hungary as his homeland, we can rather describe him as a cosmopolitan. He lived in and was loyal to countries that could provide him with the opportunity of self-fulfilment and social advancement.

Translated by: Patrik Kunec